ความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเอง ของผู้ป่วยนัดผ่าตัด ในโรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา

(KNOWLEDGE AND OPTIONS ABOUT AUTOLOGOUS BLOOD DONATION IN THE CASES OF ELECTIVE SURGERY AT MAHARAT NAKHON RATCHASIMA HOSPITAL)

สุดใจ มนุญปิจุ *
ภัทรนิธ์ หิมะมาน **
ปอหงษ์ ผลาผล**
ระพีพร คงสาคร **
สุจิตรา ล้อทวีสวัสดิ์ **
เอื้อมพร กาญจนรังสิชัย **

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงสำรวจครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ความรู้ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเองของผู้ป่วยนัดผ่าตัด ในโรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา ตลอดจนศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรู้ และความคิดเห็น กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ป่วยที่นัดทำผ่าตัด ทางด้านศัลยกรรม ศัลยกรรมกระดูกและข้อ และสูติ-นรีเวชกรรม จำนวน 200 รายในช่วงเดือน มีนาคม ถึงเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2534 เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การทดสอบค่า X^2-Test และ ANOVA

ผลการวิจัยพบว่า ค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเองของกลุ่มตัวอย่างคิดเป็นร้อยละ 70.9 ของค่าคะแนนเต็ม (23 คะแนน) จัดอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ($\bar{x}$=16.32) ในด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเอง พบว่าร้อยละ 92.5 ของกลุ่มตัวอย่างมีการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการบริจาคเลือดให้ตนเองเมื่อทราบว่าต้องใช้เลือดในการผ่าตัด ด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นการช่วยเหลือพึ่งพาตนเองและมีความปลอดภัยสูง (ร้อยละ 74.1) นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีความแตกต่าง ด้านอาชีพ และการศึกษา จะมีค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในขณะที่ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับความรู้เรื่องราวเกี่ยวกับโรคติดต่อที่เกิดจากการรับเลือดผู้อื่น มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการบริจาคเลือดให้ตนเองของกลุ่มตัวอย่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ดังนั้น การเสริมสร้างประสบการณ์การรับรู้เรื่องโรคติดต่อจากการรับเลือด จะเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดการเข้าร่วมโครงการบริจาคเลือดให้ตนเองได้

* ผู้ช่วยหัวหน้าฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา
** พยาบาลวิชาชีพ ฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การใช้เลือดเพื่อทดแทนการสูญเสีย หรือขาดแคลนในมนุษย์ เป็นกิจกรรมการรักษาที่จัดกระทำขึ้นในวงการแพทย์ นับเป็นเวลานานมาแล้ว ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1829 เป็นต้นมา [1] จนถึงปัจจุบันการให้เลือดเพื่อทดแทน ได้มีการพัฒนาทางด้านเทคนิค และวิธีการ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยมากขึ้นสำหรับผู้รับเลือด โดยการนำเอาระบบการตรวจหมู่เลือด ABO และการตรวจปฏิกริยาระหว่างเลือดผู้บริจาคทุกราย (crossmatching) แต่พบว่ายังมีปัญหาเรื่องการสร้าง antibody ต่อหมู่เลือดที่ผู้รับไม่มีต่อ antingent ของเลือดผู้บริจาค โดยเฉพาะถ้าจำเป็นต้องให้เลือดหลายครั้งจะทำให้ผู้รับเลือดยิ่งสร้าง antibody มากชนิดขึ้น (alloimmunization)[2] ในทางปฏิบัติจึงพบว่าผู้รับเลือดบางรายอาจเกิดอาการแทรกซ้อนจากการรับเลือดได้ เช่น ภาวะหนาวสั่น ผื่นคันเป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาของ Williams [3] พบอุบัติการถึงร้อยละ 5 และรายงานจากโรงพยาบาลรามาธิบดี [4] ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ก็พบว่าอาการแทรกซ้อนหลังรับเลือด ร้อยละ 56.09 ในเพศหญิง และร้อยละ 43.91 ในเพศชาย

ปัจจุบันอัตราการใช้เลือดได้เพิ่มขึ้นค่อนข้างมากในแต่ละปี จนทำให้เกิดภาวะขาดสมดุลระหว่างการบริจาคเลือด และการรับเลือด ดังรายงานจากธนาคารเลือด โรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2534 [5] พบว่าอัตราการบริจาคเลือด ต่อการใช้เลือดเท่ากับ 170:246 หน่วย จนบางครั้งต้องขอบริจาคเลือดญาติมาทดแทน ในส่วนที่ขาดแคลน และทำให้ผู้ป่วยบางส่วนถูกเลื่อนผ่าตัดออกไป เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนเลือดดังกล่าว นอกจากนี้การระบาดของโรคติดต่อทางกระแสเลือด โดยเฉพาะโรคเอดส์ ได้มีอัตราเพิ่มอย่างรวดเร็วและยังไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ ความรุนแรงของโรคทำให้ผู้ป่วยทุกข์ทรมาน และตายอย่างรวดเร็ว แม้จะมีรายงานว่าพบสัดส่วนเพียงเล็กน้อยของผู้ป่วยโรคเอดส์ ที่มีสาเหตุจากการได้รับเลือดจากผู้อื่น แต่ก็เป็นความน่ากลัวที่ไม่ควรเสี่ยงหากมีทางหลีกเลี่ยง

ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการบริจาคเลือดทั้งสิ้น ดังนั้นผู้ป่วยสามารถบริจาคเลือดให้ตนเอง เก็บไว้ใช้ในยามที่ต้องการได้ โดยมีโครงการบริจาคเลือดให้ตนเองรองรับจะช่วยให้ผู้ป่วยได้รับการรักษาที่รวดเร็ว และปลอดภัยมากขึ้น จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะศึกษาความรู้ ความคิดเห็นของผู้ต้องการใช้เลือด เกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเอง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลสนับสนุนในการจัดตั้งโครงการบริจาคเลือดให้ตนเองต่อไป

นิยามคำศัพท์

การบริจาคเลือดให้ตนเองหมายถึง การเจาะเก็บเลือดจากเส้นเลือดดำของผู้ป่วยนัดผ่าตัดชนิดรอได้ เตรียมไว้ก่อนทำผ่าตัดประมาณ 3 วัน ถึง 2 สัปดาห์ สำหรับใช้ในขณะทำผ่าตัดหรือหลังผ่าตัดกับผู้ป่วยคนเดิมตามความจำเป็น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความรู้ ความคิดเห็น และปัจจัยที่สัมพันธ์กับความรู้ และความคิดเห็น เกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเอง ของผู้ป่วยนัดผ่าตัด

วัสดุและวิธีการ

เป็นการวิจัยเชิงสำรวจกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ป่วยนัดผ่าตัด แผนกศัลยกรรมทั่วไป ศัลยกรรมกระดูก-ข้อ และสูตินรีเวชกรรม ในโรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา ที่มีอายุระหว่าง 20-60 ปี สุขภาพแข็งแรง สติสัมปชัญญะดีจำนวน 200 ราย เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม 2534 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่อง Computer โดยใช้สถิติ ANOVA วิเคราะห์ความแปรปวนระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้เรื่องการบริจาคเลือดให้ตนเอง ทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ โดยวิธีการของ SCHEFE และใช้สถิติ X^2-test หาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ในการบริจาคเลือดให้ตนเอง

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานที่นัดผ่าตัด

สถานที่นัดผ่าตัด	จำนวน	ร้อยละ
ศัลยกรรมกระดูก-ข้อ	76	38.0
นรีเวชกรรม	64	32.0
สูติกรรม	31	15.5
ศัลยกรรมทั่วไป	29	14.5
รวม	200	100.0

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของแหล่งความรู้เกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเอง

แหล่งข่าวสารที่ได้รับ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เคย	181	90.5
เคย		
-บุคลากรทางการแพทย์	10	5
-โทรทัศน์	8	4
-สื่อมากกว่า 2 ชนิด	1	.5
รวม	200	100.0

ตารางที่ 3 จำนวนร้อยละของแหล่งความรู้ที่ได้รับเกี่ยวกับโรคติดต่อจากการรับเลือดผู้อื่น

แหล่งข่าวสารที่ได้รับ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เคย	89	44.5
เคย		
-สื่อมวลชน		
-วิทยุ	3	1.5
-โทรทัศน์	31	15.5
-หนังสือพิมพ์,เอกสาร	12	6.0
-แพทย์ พยาบาล บุคลากรทางการแพทย์	26	13.0
รวม	200	100.0

ตารางที่ 4 คะแนนเฉลี่ยความรู้ จำแนกตามความรู้ของกลุ่มตัวอย่าง

ความรู้แต่ละด้าน	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ความรู้เกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเอง (โดยรวม)	23.0	16.32	3.05
ความรู้เรื่องการบริจาคเลือดทั่วไป	8.0	6.31	1.57
ความรู้เรื่องการบริจาคเลือดให้ตนเอง	10.0	7.22	1.59
ความรู้เรื่องโรคติดต่อจากการรับเลือดผู้อื่น	5.0	2.80	1.12

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของการเลือกรับเลือดจากบุคคลที่คิดว่าปลอดภัยที่สุด

บุคคลที่เลือก	จำนวน	ร้อยละ
ตัวเอง	94	47.0
ญาติหรือบุคคลในครอบครัว	52	26.0
โรงพยาบาลจัดให้	20	10.0
สามี	18	9.0
บุตร	16	8.0
รวม	200	100.0

ตารางที่ 6 จำนวนและร้อยละของเหตุผลที่เลือกรับเลือดของตัวเอง

เหตุผล	จำนวน	ร้อยละ
ปลอดภัยจากโรค	82	87.2
สะดวก ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น	10	10.7
ไม่มีญาติช่วยบริจาค	2	2.1
รวม	94	100.0

ตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละของความต้องการเข้าร่วมโครงการบริจาคเลือดให้ตนเองของกลุ่มตัวอย่าง

การเข้าร่วมโครงการ	จำนวน	ร้อยละ
เข้าร่วมโครงการ	185	92.5
ไม่เข้าร่วมโครงการ	15	7.5
รวม	200	100.0

ตารางที่ 8 จำนวนและร้อยละของเหตุผลที่ต้องการเข้าร่วมโครงการบริจาคเลือดให้ตนเอง

เหตุผล	จำนวน	ร้อยละ
พึ่งพาตนเองและปลอดภัย	137	74.1
สะดวก	38	20.5
เผื่อฉุกเฉิน	6	3.2
กลัวเลื่อนผ่าตัด	4	2.2
รวม	200	100.0

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบค่าคะแนนความรู้เกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเอง ระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษา อาชีพและสถานภาพสมรส แตกต่างกัน

ปัจจัยที่ศึกษา	Df	SS	MS	F
อาชีพ				
ระหว่างกลุ่ม	5	134.5538	26.9108	3.0477*
ภายในกลุ่ม	194	1712.9662	8.8297	
รวม	199	1847.5200		
การศึกษา				
ระหว่างกลุ่ม	5	137.7170	27.5434	3.1252*
ภายในกลุ่ม	194	1709.8030	8.8134	
รวม	199	1847.5200		
สถานภาพสมรส				
ระหว่างกลุ่ม	3	93.2003	31.0668	3.4709*
ภายในกลุ่ม	196	1754.3197	8.9506	
รวม	199	1847.5200		

*มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 10 ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าร่วมโครงการบริจาคเลือดให้ตนเองกับปัจจัยด้าน อายุและประสบการณ์การรับรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อทางกระแสเลือด

ตัวแปร	X^2	df	p-value
อายุ	7.02293	1	.008*
ประสบการณ์การรับรู้เรื่องราว-เกี่ยวกับโรคติดต่อทางกระแสเลือด	4.26950	1	.0388*

*มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

1. ค่าคะแนนเฉลี่ยของความรู้เกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเองโดยรวม (ประกอบด้วยความรู้เรื่องการบริจาคเลือดให้ตนเอง, เรื่องการบริจาคเลือดทั่วๆไป และเรื่องโรคติดต่อจากการรับเลือดบริจาคของผู้อื่น) คิดเป็นร้อยละ 70.9 ของคะแนนเต็ม (คะแนนเฉลี่ย 16.32 คะแนนเต็ม 23.0) ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้นอกจากกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 55.5 เคยได้รับเรื่องราวเกี่ยวกับโรคติดต่อทางกระแสเลือดจากสื่อมวลชนต่างๆมาก่อน และกลุ่มตัวอย่างบางส่วนมีประสบการณ์ ในการบริจาคเลือดเพื่อการกุศลมาแล้วจึงทำให้คะแนนเฉลี่ยในเรื่องนี้อยู่ในระดับปานกลาง

2. ความคิดเห็นในการใช้เลือดทำการผ่าตัด กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 47.0 เลือกที่จะใช้เลือดของตนเองในขณะผ่าตัด ร้อยละ 26.0 เลือกที่จะใช้ของบุคคลที่รู้จักใกล้ชิด เช่น ญาติ พี่น้อง สามี ภรรยา และบุตร ด้วยเหตุผลที่ว่าปลอดภัยจากโรคติดต่อ ถึงร้อยละ 87.2 และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่แน่ใจว่าบุคคลในครอบครัวไม่มีโรคติดต่อร้ายแรง

ภายหลังที่กลุ่มตัวอย่างได้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับ โครงการเตรียมเลือดให้ตนเองก่อนผ่าตัดของโรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมาแล้ว กลุ่มตัวอย่างตัดสินใจที่จะเข้าร่วมโครงการฯ ถึงร้อยละ 92.5 ด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นการพึ่งพาตนเอง และปลอดภัยจากโรคติดต่อถึงร้อยละ 74.1

3. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้เกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเอง พบว่าปัจจัยด้านอาชีพ การศึกษา และสถานภาพสมรส มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับการบริจาคเลือดให้ตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลที่มีการศึกษาสูงย่อมมีการเลือก อาชีพ และคู่สมรสที่ดี ทำให้มีโอกาสรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยได้มากกว่า

นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่า ปัจจัยด้านอายุและประสบการณ์รับรู้เรื่องโรคติดต่อทางกระแสเลือด มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการบริจาคเลือดให้ตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อย ย่อมมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง จึงกล้าตัดสินใจเข้าร่วมโครงการฯ มากกว่า ในทำนองเดียวกันบุคคลที่รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับโรคและความรุนแรงของโรค ย่อมเลือกหรือตัดสินใจที่จะมีพฤติกรรมที่ปลอดภัยจากโรคนั้นๆ ตามแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพของบุคคล

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการสนับสนุน ให้จัดตั้งโครงการบริจาคเลือดให้ตนเอง ในโรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา เพื่อรองรับผู้ป่วยผ่าตัดชนิดรอได้

2. การประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการบริจาคเลือดให้ตนเอง เพื่อทำผ่าตัดควรเน้นในเรื่องของการพึ่งพาตนเอง และความปลอดภัยจากโรคติดต่อทางกระแสเลือด

3. ควรจัดทำคู่มือการให้ความรู้ ความเข้าใจ เรื่องการบริจาคเลือดให้ตนเอง แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อกระตุ้นให้เห็นความสำคัญ และเกิดการยอมรับต่อการบริจาคเลือดให้ตนเอง

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุน จากกองโรงพยาบาลภูมิภาค สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงสาธารณสุข คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

1. Oberman HA. Clinical Practice of Blood Transfusion. Edited by Petz DL,Swisher NS. NewYork : Churchill Living Stone, 1981 ; 9.28.
2. Seyfried H, Walewska I. Immune Hemolytic Transfusion Reactions World J. Surg 1987;25:29
3. Williams WJ. Hematology. New York : Mc Graw Hill, 1972:1314-19.
4. พิมล เชี่ยวศิลป์, สุชา คูระทอง, ณรงค์ศักดิ์ เกียรติขจรธาดา, วิชัย อติชาตการ ผลเสียของการให้เลือด, รามาธิบดีเวชสาร 2524 ; ปีที่ 14 เล่มที่ 1: 70-86
5. ธนาคารเลือดโรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา. รายงานสถิติการรับบริจาคและใช้เลือด ปี พ.ศ. 2528-2533